МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 3/2 2025

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

CHAMPION
WAMAS

ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2025

3/2-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды. №01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

3/2-сан *2025*

май - июнь

Қарақалпақстан Республикасы мектепке шекемги ҳәм мектеп билимлендириўи министрлиги, Қары Ниязий атындағы Тәрбия педагогикасы миллий институты Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ
Сапардурды АБАЕВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ
Мавлюда АЧИЛОВА
Азизжан АБДАЗИМОВ
Шухрат АБДУЛЛАЕВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Злийха ОРАЗЫМБЕТОВА
Мансурбек ОНГАРОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Гулзабира БАБАШЕВА
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Гулбахар БЕКИМБЕТОВА
Комил ГУЛЯМОВ
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Дилдора ДАВРОНОВА
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Шохида ИСТАМОВА
ВОХИД КАРАЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз,Қазақстан)
Сарсенбай КАЗАХБАЕВ
Мохира КУВВАТОВА
Джавдод ПЎЛАТОВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Пердебай НАЖИМОВ
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Ойниса МУСУРМОНОВА
Уролбой МИРСАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Абдулхамид МИРЗАЕВ
АбдимуратЕСЕМУРАТОВ
Даулетназар СЕЙИТКАСЫМОВ
Қалыбай ПРИМБЕТОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Норим РАХМАНОВ
Муқаддас РАХМАНОВА
Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Тажибай САПАРБАЕВ
Мухаббат САЛАЕВА
Гўзал СОДИҚОВА
Улбосын СЕЙТЖАНОВА
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди ҚАМАЛОВ
Тажикал КУДАЙБЕРГЕНОВА
Ойбахор ШАМИЕВА
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ
Гулара ЮСУПОВА

Raxmatova N.A. Maktabgacha ta’limda boshlang’ich jismoniy sifatlarga o’rgatish metodikasi 486
Umirova M. A. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilrida kitobxonlik madaniyatini shaklantirishning ijtimoiy pedagogik ahamiyati 493
Эшчанова Г., Козиева Р. Р. Компетентностный подход в процессе преподавания сказок в начальных классах 497
Маджитова С.С. Педагогические механизмы развития творческого мышления у будущих педагогов дошкольного образования 503
Boymurodova G.T. Structures and organization of foreign language lessons in general schools of Uzbekistan 508

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Oripov N. Ch. Chizma tasvirda ob'yektlarni qurish va shakllarni yaratish usullari 517
Очилов Ф.Э., Сатторов Б.Н., Лосякин А.М. Проблемы и перспективы обучения черчению в профессиональном образовании с помощью искусственного интеллекта 523
Усманов С., Ибрахимов Ф. К формированию профессионально-практической компетентности среди учащихся вузов архитектурных направлений в рамках занятий по дисциплине «строительные материалы» 530

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Хамраев А.Б. Ижодий муҳитда жипсликни таъминлашда пленэрнинг аҳамияти 534
Boymurodova G.T., Muxsinova K.S. Differensial yondashuv asosida talabalarni ijtimoiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashning nazariy asoslari 538
Musurmanova Sh.I. Yetim va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan talaba yoshlar bilan ishlashda jamoatchilik nazoratini o‘rnatish 544
Yo‘ldashova M.B. Emotsional intellekt va uning jamiyatdagi ahamiyati 553
Yo’ldashova M.B. Stress va uni boshqarish usullari 560
Mamajonov M. Geografiya yo‘nalishi talabalari milliy va madaniy ijtimoiylashuvining mavjud holati йй........ 567
Jumayev S.I., Gulimov A.B. O‘zbekiston va markaziy osiyo davlatlarida suv resurslari boshqaruvi: dolzarb muammolar va ularning yechimlari 581
Ishmatova O.S. Xorijiy surdopedagogikada fonetik ritmikaning o‘rni 591
Ismatova D.Sh. Kasbiy ta’lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirishda xorij tajribasi 594
Iskandarova R.Sh. Shaxs agressivligi 600
Iskandarova R.Sh. Inson shaxsi va individuallik xususiyatlari 604
Xodjayev B.X. Sotsial ta’lim sifati: xorijiy tajriba va asosiy omillar 610

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Ametov S., Zaripov B. Júziwdiń insan organizmine fiziologiyaliq, psixologiyaliq hám salamatlastiriwshi tásiri 615
Aytjanov S. Basketboldıń dene tárbiyası sistemasındağı ornı hám rawajlanıw basqıshları 619
Naubetullaev T.T. Jas voleybolshílardí tańlaw hám texnikalíq-taktikalíq sheberligin qáliplestiriw texnologiyasí 623
Naubetullaev T.T. Malakali voleybolchilarning tezkorlik qobiliyatini takomillashtirish 632
Raxmatullaev T.A. Zamonaviy yondashuvlar asosida jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarini tashkil etish yo`llari 640
G’anixo’jayev A.Sh. Jismoniy tarbiya mashg‘ulotlarining inson xususiyatlarini shakllantirish yo`llari 643
Jo‘raboyev A.B. Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlarini tashkil etishda tibbiy pedagogik nazoratning o‘rni va ahamiyati 648

XORIJIY SURDOPEDAGOGIKADA FONETIK RITMIKANING O‘RNI

Ishmatova O.S.
Cgircgiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti, Maxsus pedagogika kafedrasi o‘qituvchisi

Tayanch so’zlar: zaif eshituvchilik, nutqni rivojlantirish, fonetik ritmika, korreksion pedagogika, kinestetik sezgi, eshitish nuqsoni, og‘zaki nutq, ritim va talaffuz, pedagogik metodika, surdopedagogika.
Ключевые слова: слабослышащие дети, развитие речи, фонетическая ритмика, коррекционная педагогика, кинестетическое восприятие, нарушения слуха, устная речь, ритм и произношение, педагогическая методика, сурдопедагогика.
Key words: hearing impairment, speech development, phonetic rhythmic, correctional pedagogy, kinesthetic perception, hearing loss, oral speech, rhythm and pronunciation, pedagogical methodology, surdopedagogy.

РЕЗЮМЕ:
Mazkur maqola eshitishida nuqsoni bor bolalar uchun og‘zaki nutqni shakllantirishda samarali metodlardan biri sifatida "Fonetik ritmika" metodikasini ko‘rib chiqadi. Ushbu metodika eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutq rivojlanishiga qanday ijobiy ta’sir ko‘rsatishini, shuningdek, uning zaif eshituvchilikda muvaffaqiyatli qo‘llanishini ta’kidlaydi. O‘rganilgan metodika, bolalar nutqini ritmik va kinestetik mashqlar orqali shakllantirishga yordam beradi va nafaqat talaffuz, balki intonatsiya, ritm va fonetik aniqlikni ham rivojlantiradi.
РЕЗЮМЕ:
Данная статья рассматривает методику "Фонетическая ритмика" как одно из эффективных средств формирования устной речи у детей с нарушениями слуха. Описывается, как эта методика влияет на развитие речи у детей с нарушениями слуха, а также ее успешное применение при слабослышащих детях. Изученная методика помогает развивать речь детей через ритмические и кинестетические упражнения, способствуя не только улучшению произношения, но и развитию интонации, ритма и фонетической четкости.
SUMMARY:
This article examines the "Phonetic Rhythmic" methodology as one of the effective approaches for speech development in children with hearing impairments. It highlights how this method positively influences the speech development of children with hearing issues, and its successful application in developing speech in children with hearing loss. The studied methodology helps in shaping children's speech through rhythmic and kinesthetic exercises, contributing to improvements in pronunciation, as well as developing rhythm, intonation, and phonetic clarity.

Kirish. Jahonda eshitishida nuqsoni bor bolalarning og‘zaki nutqini shakllantirishda yaxshi samara beruvchi metodikalarni ishlab chiqish bugungacha dolzarb masala bo’lib qolmoqda. Chunki dunyo bo’ylab mazkur toifa bolalarida og’zaki nutqdan foydalanishga bo’lgan ishtiyoq yetarli darajada emas. Ammo og’zaki nutqdan foydalanmaslik jamoatlashuvni qiyinlashtiradi. “Fonetik ritmika” metodikadan foydalangan holda eshitishida nuqsoni bor bolalarning og`zaki nutqini shakllantirish va rivojlantirishda o`sish dinamikasi kuzatildi. Ushbu metodikani rus pedagog olimlari Pfafenrod va Vlasovalar yaratib ketgan bo`lib, shu jumladan G. A. Volkova, T. M. Grebenko va boshqalar ushbu metodikani ilgari surganlar. Hozirda Rossiya va bir qancha xorijiy davlatlar amaliy surdopedagogikasida eshitishida muammosi bo`lgan bolalar og`zaki nutqini shakllantirish va rivojlantirishda samarali metodikalardan biri sifatida foydalanilayotgani aniqlandi.Udmurtsk respublikasi amaliyotchi defektologi Yelena Fokina «Фонетическая ритмика как метод формирования и коррекции произносительной староны речи» deb ataluvchi proyektini yo`lga qo`ygan.

Zaif eshituvchilikda nutqni shakllantirishda, odatda, eshitishning kamolotga yetmasligi yoki to‘liq bo‘lmasligi sababli, boshqa sezgi organlarining faoliyati katta o‘rin tutadi. Nutqni rivojlantirishda asosiy omil esa muloqotga motivatsiyaning yaratilishi va bolalarning mavjud sezgilari orqali nutqiy zaxiralarini boyitishdir. Bu jarayonda maxsus pedagogik yondashuvlar, xususan, kinestetik sezgi orqali bolalarga nutqiy ifodalilikni oshirishga qaratilgan metodik tizimlar samarali bo‘ladi.

Nutqni rivojlantirishda kommunikativ tizimning alohida o‘rni mavjud. Kommunikativ tizim nafaqat kar bolalar uchun, balki zaif eshituvchi bolalar uchun ham zarurdir. S.A. Zikov tomonidan ishlab chiqilgan metodik yondashuv, bolalarga predmetlarni to‘liq anglash va ularni nutqiy ma'nolar bilan bog‘lashda yordam beradi. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar, predmetlar bilan ishlash orqali atrofdagi dunyoni idrok etishadi va shunday qilib, ular nutqni rivojlantirishda amaliyotga jalb qilinadi. Bu jarayonda kinestetik sezgi asosiy rol o‘ynaydi, chunki harakat va sezgi, nutq markazlari bilan bog‘lanib, nutqiy faoliyatni rag‘batlantiradi.

Ritmika mashg‘ulotlari esa kar va zaif eshituvchi bolalar uchun nutqni rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. T.M. Vlasova va A.N. Pfafenrodlar tomonidan ta’riflangan fonetik ritmika metodikasi, bolalar nutqini shakllantirishda musiqiy va harakat elementlarini uyg‘unlashtirish orqali muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda. Bu metodik yondashuvda ritmik harakatlar, nafas olish, va tovushlar talaffuzi o‘rtasidagi bog‘liqlik ta’minlanadi. Bunday mashqlar orqali bolalar nafaqat

nutqni talaffuz qilishda, balki uning ritmik va intonatsion tomonlarini ham rivojlantirishga yordam beradi.

Kinestetik sezgi, kar va zaif eshituvchi bolalar uchun faqat harakatlarni tushunish emas, balki nutqni shakllantirishda ham asosiy element hisoblanadi. Harakat orqali bolalar miyaning nutq markazlariga ta'sir etadi va nutqni rivojlantirishda qo'shimcha yordamni olishadi. Shuningdek, kinestetik faoliyat yordamida og'zaki nutqni shakllantirish va to'g'ri talaffuzni o'rgatish samarali bo'ladi. Masalan, ritmik mashqlar orqali og'zaki nutqni shakllantirish va uning ifodaliligini oshirish uchun kinestetik ta'sirning o'rni juda katta.

Xulosa. Zaif eshituvchilikda nutqni rivojlantirishda ko'plab omillar, xususan, kinestetik sezgi, kommunikativ tizim, va ritmika mashg'ulotlarining birlashishi muhim ahamiyat kasb etadi. Bu metodik tizimlar, nafaqat bolalarda nutqni rivojlantirishga, balki ularni atrofdagi dunyo bilan to'g'ri va samarali muloqot qilishga tayyorlashda ham asosiy vosita bo'ladi. Hozirgi kunda bu sohadagi ilmiy tadqiqotlar va amaliyotlar har doim yangilanib borib, kar va zaif eshituvchi bolalar uchun yanada samarali metodlarni ishlab chiqishga qaratilgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ishmatova O. S. (2022). Korreksion mashg'ulotlarda eshitishida nuqsoni bor bolalarning og'zaki nutqini fonetik ritmika orqali rivojlantirish. chirchiq, 1(1), 70.
2. Ishmatova O. S. (2022). Mavzu: Eshitishida nuqsoni bor bolalarni estetik tarbiyalashning muhim omil. uzbek scholar journal, 10, 333-336.
3. Ishmatova O. S. (2022). Role of phonetic rhythm in correction of speech defects. galaxy international interdisciplinary research journal, 10(11), 487-491.
4. Xusnuddinova Z.X. (2023). Alohida ehtiyojli boshlang'ich sinf o'quvchilarining og zaki nutqini rivojlantirishda yangi metodikalar va ulardan foydalanishning amaliy asoslari. ta'lim tizimida yangi metodikalar va ulardan foydalanishning amaliy asoslari, 1(1), 365-368.
5. Ishmatova O. S. (2023). Phonetic rhythmic exercises in working on speech sounds. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 13(1), 79-85.6. Ishmatova, O. (2023). The effectiveness of using phonetic rhythm in speech development of children with special needs. science and innovation, 2(b5), 232-236.
6. Ishmatova O. Alohida ehtiyojli boshlang 'ich sinf o'quvchilarining nutqini rivojlantirishda fonetik ritmikadan foydalanishning dolzarbligi va zarurati/ Муғаллим ҳем йзликсиз билимлендириў, 2024, 3/3 son. 699-706 bet.